

Kasim Dobrača

KASIDEI BURDEI BOSNEVI

(Kasidei Burda na "bosanskom" jeziku)

Među orijentalnim rukopisima knjižnog fonda u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pronašli smo jedan rukopis pod gornjim naslovom (v. br. 4563). To je doslovan prevod s arapskog na naš jezik poznate kaside (ode) koju je spjevao el-Busiri u slavu Muhameda alejhisselama. Prevod je dat također u stihovima.

Da bismo u jednom kratkom prikazu istaknuli smisao i značaj dotičnog prevoda, osjećamo da se treba osvrnuti na originalni spjev i ukazati na njegov značaj i ulogu u vjerskom životu muslimana.

Kasidetul—burde, ili prema turskom načinu izgovora *Kasidei—burda*, popularni je naslov originalnog spjeva na arapskom jeziku, o čijem se prevodu ovdje radi. Djelo je spjevao poznati arapski pjesnik Šerefuddin Abu Abdullah Muhamed b. Seid, zvani al-Busiri, koji je živio i radio u Egiptu, u sedmom stoljeću po Hidžri, odnosno u trinaestom stoljeću po Isau. Dovršio ga je u 72. godini života (680/1281), a umro je u Aleksandriji 694/1294. Po zanimanju bio je pisar (katib) divana, a neko vrijeme bio je visoki upravni službenik. Kasnije se odao pobožnom životu i mistici. Narod i danas posjećuje njegov grob. Podaci o njegovom životu su oskudni, a mišljenja biografa o datumu i mjestu njegove smrti su različita. Prema nekima on je umro u Kairu 696/1296. i sahranjen u blizini turbeta Imama Šafiije.

Naslov, koji je on dao svom spjevu, glasi: *al—Kevakib ad—durriyye fi medhi hayril—beriiyye* (Vijenac bisernih zvijezda u slavu najvećeg čovjeka). To nije obični hvalospjev, nastao iz pjesničke mašte i navike, ili želje pjesnika da pjeva i slavi, iz njegove potrebe da iskazuje svoja osjećanja i svoje sposobnosti. To je spjev, koji je nastao pod utjecajem izvanredno teških historijskih okolnosti, koje su pjesnika potresle i potakle da ga spjeva.

Naime, vrijeme u kojemu je nastao spjev, bilo je doba kada je islamski svijet, posebno onaj na prostoru Bliskog istoka, dakle u kulturnom centru islamskih naroda, još teško bolovao i podrhtavao od velikih udara, koje su mu nanijeli Mongoli s Istoka,

(pad i rušenje Bagdada 1258), i prije toga krstaški ratovi sa Zapada. Koliko su to bili strahoviti udarci i šta su značili za život i opstanak islamskog svijeta i njegove kulture, možda nam najbolje ukazuju riječi poznatog orijentaliste Brockelmanna, koji kaže da se islamski svijet, ni do danas, nije oporavio od tih udara. (V. Geschichte der arabischen Litteratur, II—3). Uz to su, u tim vremenima, često vladale kuge i glad. (Sam pjesnik al-Busiri bio je teško bolestan od uzetosti). Tada je islamski svijet, posebno arapski narod, bio slomljen ne samo materijalno i politički, nego isto tako i duhovno i moralno. Činilo se da taj svijet ide u susret svojoj neumitnoj propasti.

U takvom stanju i prilikama, kad teški udarci zbunjuju i najjače umove, kad pojedinci i zajednice gube snagu i posrću, kad je u čovjeku i u društvu sve uzdrmano i pokolebano, kad su društveni poredak, red i moral razbijeni, a duhovna slabost i pad sve više prijete, — osjetljiva duša pjesnika Busirije bolno je zacvilila i krvave suze prolila nad svim što se tada zbivalo u islamskom svijetu, nakon nekadanje moći, slave i reda koji su u tom svijetu vladali. U tim prilikama, kad očajanje hvata najjače duhove, pjesnik, kroz bol i suze, gaji nadu i traži oživiljenje i preporod duhovnih snaga napajanjem na vrelu islama u Medini, sjećanjem na Božjeg poslanika Muhammeda, obnavljanjem njegova duha u razbijenim i zamrlim srcima vjernika, kako bi se, ugledanjem na njega, oteli bolesti i propasti. Zato on, odmah na početku spjeva, u svom bolnom grču, priziva dah iz Medine i traži osvježenje na povjetarcu, koji dolazi od njene strane i od strane velikog Medinelije Muhammeda, koji u njoj počiva. Njemu u slavu, a svojoj bolnoj duši kao lijek, on niže ovaj spjev kao nisku bisera, u koju je želio da naniže zvijezde s neba.

Autor spjeva bio je vrstan poznavalac arapskog jezika i književnosti i veliki pjesnik. Po svom pjesničkom daru i ljepoti svojih kasida, on se uzdiže u prvi red pjesnika svoga vremena, a ponekad ih nadmašuje i dostiže najveće arapske klasike. Posebno mjesto u njegovu obilnom pjesničkom opusu pripada ovoj kasidi, kako po ljepoti pjesničkog izraza tako i po dubini psihološko-filozofskog osjećanja, razmišljanja i doživljavanja. Kroz sve to je data idejno-moralna pouka i duhovno ohrabrenje i buđenje na jedan vješt pedagoški način.

Busirija je bio duže vremena pjesnik vladara i drugih velikodostojnika, kojima je, po starom običaju i za dobru nagradu, kitio hvalospjeve. Ali svoj pravi pjesnički osjećaj i pjesničko stvaranje ispoljavao je i dao u slobodno odabranim temama i spjevovima, — kao što je ova kasida, čiji je sadržaj naročito karakterističan. Iako je ovo hvalospjev posvećen osobi Božjeg poslanika, sadržaj mu je širok i raznolik.

Spjev broji 161 dvostih (bejt). Na početku (prvih 12 stihova) je uvod u pjevanje (matla'). Tu pjesnik, po ugledu na stare arapske klasike, govori o svojoj ljubavi, koja ga je sada ponijela, a to je ovdje ljubav prema velikom biću, kojem on želi da pristupi i da mu podnese svoj hvalospjev. Velika ljubav i sjećanje, vezani za to biće, prouzrokovali su da poteknu suze iz njegovih očiju. ("Da nije velike ljubavi i tuge, ne bi ti prolio suze nad starim uspomjenama..."). To je sve plemenita ljubav, ljubav prema velikoj osobi, prema velikom ljudskom liku, prema uzoru morala, ljudskog dostojanstva i časti, prema velikom učitelju i njegovoj nauci. Takvu ljubav pjesnik hoće i zagovara kao ljubav, koja je vrijedna da joj se čovjek preda. To je ljubav, koja čovjeka duhovno uzdiže i održava u svim prilikama, koja mu ne da da se izgubi ili padne, — ljubav, koja se protivi onom drugom niskom osjećanju tjelesne požude, prema moralnoj slabosti i koja treba da čovjeka ogradi od njih. Upućujući prijekorna pitanja sam sebi, on svoj spjev počinje riječima:

Zasto proljevas krvave suze iz ocliju? Je li zbog sjećanja na mile susjede u mjestu Zi Selem, između Meke i Medine? Ili zato što je puhnuo povjetarac od Medine, i što je sinula svjetlica u tamnoj i ledenoj noći, iza brda Idam, u blizini Medine? "

Njegove "krvave suze" su suze bola i tuge, i suze radosti i nade u isto vrijeme, jer je, u svoj svojoj tegobi i strahu, našao vrelo snage i života, koje ga napaja jakom nadom u spas. To je plač djeteta, koje se našlo na majčinim rukama i majčinom krilu, nakon što je bilo palo u tešku opasnost i očajan strah: plač od straha, koji još traje, i od radosti, što se našla utjeha i spasa.

Potom pjesnik vješto upliće u pletivo ove kaside razne motive o mnogim pitanjima duhovnog života i preporoda, što je sve prožeto dubokim osjećanjem i razmišljanjem, — posvećujući svakom pitanju po nekoliko stihova. Sve je to ipak vješto povezano u jednu skladnu cjelinu, jedan grózd ili vijenac "bisernih zvijezda".

Poslije uvoda, sadržaj njegove kaside čine slijedeća pitanja:

SVAKOJAKE STRASTI I PROHTJEVI U ČOVJEKU, KOJE GA VUKU NA STRAMPUTNICU, DALEKO OD MUHAMEDOVA PUTA (16 stihova).

Slava i hvala Božjem poslaniku i njegovoj moralnoj čistoći (30).

Rođenje i rođendan Poslanika (19).

O sretnoj molitvi (dovi) pomoću njegova imena (10).

Veličina i značaj Kur'ana (17).

Poslanikov poseban doživljaj približavanja Bogu (Mi'radž — 13).

Borba (džihad) Božjeg poslanika (22).

Pokajanje i traženje oprostá od Boga (istigraf, 14).

Memoriranje i tiha molitva (munadžat, 9).

Kasida je uz to protkana elementima tesavvufskog osjećanja i razmišljanja, tako da je neki smatraju kasidom sufijskog srnjera. Neka mjesta u njoj podvrgnuta su ozbiljnoj kritici od strane ortodoksnih islamskih učenjaka, sljedbenika sunnijskog pravca. To su ona mjesta, gdje pjesnik dopušta sebi ne samo umjerene pjesničke hiperbole, nego i dublja presezanja i pretjeranosti. U takva kritikovana mjesta spadaju, na primjer, stihovi, u kojima on, veličajući Muhammeda, kaže:

"Sva čuda ranijih Božjih poslanika samo su dio (zraka) njegova svjetla!" — Ili:

"O ti najplemenitiji stvore! Ja nemam nikog, pod čiju bih se zaštitu sklonio, osim tebe, kad nastupi veliki događaj Sudnjeg dana", — ili:

"Ovaj i Onaj drugi svijet samo je dio tvoje darežljivosti; a znanje, napisano na Božjoj ploči (Levh), i što ga je Božje pero Zapisalo (Kalem), samo je dio tvoga znanja".

Neki njegovi poštivaoci, takve pretjeranosti, koje nisu u skladu ni s vjerodostojnom tradicijom Muhammedova učenja, nastoje opravdati njegovim tesavvufskim shvaćanjima. No, pored svega toga, njegova kasida, u svim slojevima muslimanskog društva, imala je veliki odjek i naišla je na vanredan prijem. Književni i pjesnički krugovi primili su je kao briljantno književno i pjesničko djelo; učitelji i pedagozi kao vanredno lijepo načinjen poučni spjev; a oni svi, i široki slojevi s njima zajedno, kao pjesmu duboke i do zanosa prefinjene pobožnosti — pjesmu koja zdrave duhove još više uzdiže i pruža im posebno duhovno uživanje, a slabe i bolesne liječi kao kakav čudotvorni melem. Tako je ona uskoro postala himna svih, himna ljepote i lijepog izražavanja, himna pobožnosti, himna duhovnog i moralnog preporoda, uzvišenog sadržaja. Mnogi se grijao toplinom njenih izraza i misli, mnogi se liječio njenim blagotvornim pou-

kama i savjetima. Kao takva, tako shvaćena i primljena, — što je i sam pjesnik želio, — ona je imala svoju ulogu i vršila svoj pravi utjecaj. Ubrzo se pronijela i stekla sebi mjesto u cijelom islamskom svijetu, arapskom i nearapskom. Nije više bilo vjerske svečanosti, naročito proslave Mevluda (Muhamedova rođendana), a da se i njeni određeni stihovi nisu citirali i pjevali. To citiranje izvodili su pojedini izvođači (solo) lijepog glasa, ili više njih zajedno, u skladnom horu. Ona je postala sastavni dio određenih vjerskih priredaba i manifestacija u cijelom islamskom svijetu. Tako je, preko Turaka, došla i do nas.

Uskoro su se, u širokim slojevima islamskog svijeta, pojavile, i vremenom sve više počele plesti, oko ove kaside, mnoge legende: Njoj općenito, a njenim pojedinih dijelovima i stihovima posebno, pripisivala se čudotvorna moć, čijim se tajanstvenim djelovanjem postižu i ostvaruju ciljevi i želje, koje na drugi način ne mogu biti postignute, pa je ta kasida, u neku ruku, postala talisman i hamajlija za očuvanje i obranu od raznih nevolja, bolesti i drugog. Time je, razumije se, sve više gubila od svog pravog religiozno-moralnog utjecaja i svrhe.

Oko samog gore navedenog popularnog naziva (Kasidei-Burda) isplela se priča, koja je mogla biti i istinita. Naime, priča se, da je bolesni pjesnik, kad je dovršio spjev, usnio Muhammeda da mu je ovaj stavio na pleća svoj ogrtač, kao nagradu za spjev, a ogrtač se arapski kaže "burda" (dakle: Spjev — kasida ogrtača, tj. koji je dobio za nagradu ogrtač — burdu). Isto tako priča se, da je pjesnik te noći sanjao, da ga je Muhammed dodirnuo rukom i da je na to ozdravio od svoje bolesti. Ozdravljenje, kaže se arapski "bur'a", pa su neki ovu kasidu prozvali i Kasidei — bur'a, — "kasida ozdravljenja". U nekim krajevima počeli su je recitirati prilikom sahrana (pred džeznazom), pred džamijama i u džamijama, na pobožnim skupovima, kao i pojedinci sami, prilikom svoje intimne pobožnosti i pobožnog memoriranja. Ona je postala izraz i ogledalo načina vjerovanja i pobožnosti širokih slojeva. Otuda je postala interesantna za naučenjake i istraživače religioznog života islamskih naroda u srednjem vijeku, pa je već poodavno postala predmet izučavanja i obrade od strane mnogih nemuslimanskih učenjaka. Tako nalazimo njene prevode i na mnogim evropskim jezicima: latinskom, njemačkom, engleskom i francuskom.

Prevodi i komentari ove kaside na arapskom jeziku i jezicima drugih islamskih naroda mnogobrojni su. Hadži Halifa (Kašf az-zunun II, 1331 i 1332) navodi preko četrdeset njenih komentara samo na arapskom jeziku. Poznati su komentari i prevodi na perzijskom i turskom jeziku. Razni prepisi i dopune ove kaside također su mnogobrojni.

NAŠ PREVOD

Razumljivo je onda, što se i kod nas ova kasida mnogo proširila, proučavala i recitala u raznim pobožnim prilikama. Ona se i po mnogim našim medresama, bar djelomično, proučavala i tumačila učenicima. Svi školovani ljudi i kod nas, koji su se u svoje vrijeme školovali u medresama, znali su napamet bar neke njene dijelove i pojedine stihove, koje su često citirali, pjevali ili pjevušili sami za sebe ili za svoju djecu, radi pouke i poučne zabave. Tomu svjedoče i stihovi Safvet-bega Bašagića, u kojima on, u svojim starim danima, obnavlja sjećanje i uspomene na svoje djetinjstvo i na svoga dobrog i učenog oca Ibrahim-bega, postavljajući sam sebi ovako pitanje:

*Sjećaš li se jošte, Mirza,
Kad si bio d'jete malo,
Kako bi ti mirno srce
Od miline zaigralo,
Kad s' iz usta svoga oca
Kasidei — Burde slušo?*

Isto tako, na to ukazuje i činjenica, što se nalaze mnogobrojni rukopisni primjerci ove kaside u Gazi Husrev-begovoj biblioteci i drugim centrima islamskih rukopisa kod nas, kao što su se nalazili i u posjedu mnogih pojedinaca. Pogotovo su je kod nas usvojili i njom se služili sljedbenici ʿašavvufa (derviši) svih redova.

No, njen cjelovit prevod na našem jeziku, i to još u stihovima, među starijim radovima naših ljudi nije nam poznat, osim ovog, koji se pred nama nalazi.¹⁾

Ko je od naših ljudi, i kada, obavio ovaj prevod nije nam potpuno izvjesno, jer o tome nemamo sigurnih podataka. Sve što nam može poslužiti kao osnova i podatak za razmišljanje i zaključivanje u tom pogledu jesu dvije kratke i prilično nejasne bilješke na kraju rukopisa, napisane — da tako kažemo — na tursko-arapskom jeziku. U prvoj se kaže: "Hvala Allahu na uspješnom završetku ove "bosanske" kaside—Burde...", a u drugoj: "Sastav Kasidei—Burde, Halil sin Alijin Stočanin, mjeseca safera, godine 1285". (1868).

Uobičajeno je, da se, u ovakim bilješkama navede, pored naslova djela, ime autora, datum prepisa i ime prepisivača. Ovdje ništa od toga nije jasno ni izričito rečeno. Na osnovu slabog sastava ovih bilježaka, u jezičnom i stilskom pogledu, može se reći, da je ovo prepis nekog čovjeka, koji nije autor prevoda, jer držimo da je prevodilac mnogo bolje poznao i turski i arapski jezik. Sa sigurnošću se može reći samo to, da je prevod postojao 1868. godine. No, nije isključeno, da je on izvršen i prije tog datuma, a da je ovaj prepis iz te godine. Iz bilješke se može razumjeti, i mi stojimo na tom stanovištu, da je prevodilac neki Halil, sin Alijin iz Stoca, čija nam je biografija, nažalost, nepoznata; a prepisivač, koji nam je to zabilježio, kao i datum svog prepisa, nije u bilješci naveo svoje ime. No, prema nejasnom stilu bilješke, moglo bi se razumjeti, da je navedeno ime (Halil b. Ali) ime prepisivača, a da ime prevodioca nije zabilježeno. Ovako isto ime (Halil b. Ali) nalazimo na jednom drugom rukopisu (v. br. 4523) ranijeg datuma, iz godine 1212/1797. Ono je tu navedeno jasno kao ime prepisivača. Istina, ako se radi u oba rukopisa o istoj osobi, i to kao prepisivaču, onda zbunjuje dosta velika razlika u datumima (1797 i 1868). Ali, ako je dotični Halil b. Ali autor ovog našeg prevoda, onda navedeni datum (1868) označava datum prepisa ovog rukopisa, a to onda znači da je prevod obavljen prije toga datuma, tj. negdje krajem XVIII ili početkom XIX stoljeća, — što držimo najvjerojatnijim. Da se ovdje radi o istoj osobi, ukazuje otkolnost, što je i ovaj drugi rukopis (gdje je jasno označeno ime prepisivača), iz Hercegovine (Mostar ili njegova okolina, jer je sačuvan i nađen u priv. biblioteci mostarske porodice Riđanovića).

Činjenica je, da je ovaj prevod, koji je izvršen najmanje prije 107 godina, bio dosad nepoznat. Iako prevod, ipak je ovaj rad književni doprinos našeg čovjeka našoj kulturnoj baštini, i obzirom na njegov datum, on pobuđuje našu pažnju i zaslužuje da mu se sačuva spomen, bar u jednom kraćem prikazu. Ovo tim prije, što je ovo pre-

1) Prevod i komentar ove kaside izradio je i izdao Hifzija Suljkić imam iz Zvornika, 1973.god. Mjerodavna kritika još o tom radu nije dala svoju riječ.

vod, jer su baš prevodi rijetkost u ranijim radovima naših ljudi. Naime, mnogi naši ljudi, koji su još poodavno pisali našim jezikom, od XV pa preko XVII i XVIII stoljeća kao što su Ajvaz-dedo (kasida), Hadži Jusuf, sin Muhamedov iz Livna, Hevajja, Kaimija, Razija, Sirrija i dr., — davali su većinom svoje originalne radove, mada često po uzoru drugih pisaca, ali, doslovnim prevodenjem manje su se bavili.

Prevodilac, kao što vidimo, svome prevodu daje naslov: *Kasidei-Burdei-bosnevi* (Kasidei Burda na bosanskom jeziku) ne kazujući izričito da je to prevod.

Prevod je napisan arapskim pismom, koje je, unekoliko, prilagođeno našem izgovoru. Abeceda pisma je, velikim dijelom, slična onoj, što ju je prilagodio našem jeziku i što ju je upotrebljavao Omer-efendija Humo, poznati naš prosvjetni radnik iz XIX stoljeća (1820-1880). To je arapska abeceda, ne baš tako praktično prilagođena našem jeziku, — koja se kasnije usavršavala, dok je dobila onaj oblik i znakove, što su se upotrebljavali početkom XX vijeka (u pisanju Džemaluddina Čauševića, Muhameda Seida Serdarevića i dr.). Naš prevodilac bi, bar jednim dijelom svog života, mogao biti Humin suvremenik.

Istina, u pisanju ima dosta odstupanja od Humine grafije, samo nije jasno, da li je to namjerno i svjesno činjeno, na osnovu toga, što je, možda, prevodilac imao svoju grafiju, ili je ta razlika nastala greškom prepisivača. U svakom slučaju, u pisanju ima dosta nedosljednosti i neujednačenosti, čak i u pisanju jedne te iste riječi. Tako, primjerice, riječi: molim i ne molim (*موليم - نامليم*), jedna do druge na istom mjestu, napisane su različito; prva sa uobičajenim dugim vokalima (*و-ي-و-ي*), što je pravilnije, a druga bez tih vokala. Takvih primjera redom ima dosta. Ta mnoga kolebanja i nedosljednosti u pisanju, svakako ukazuju i na to, da ova abeceda, zvana *arabica* (arapska pismena prilagođena našim glasovima), nije još bila ustaljena. Isto tako, u pisanju su često dvije riječi spojene i napisane kao jedna riječ. Cijeli tekst prevoda je vokaliziran kratkim arapskim vokalima (*hareke*), kao i arapski originalni tekst.

Vrsta pisma je *neshi* (*nesh*), pisan vještom rukom. U pisanju osnovnog teksta (originala) ima nešto grešaka, što ukazuje da prepisivač nije prevodilac.

Ispod naslova je navedene stope metra (*vezn*), po kome je prevodilac sročio svoj prevod. To je metar (*vezn* ili *bahr*) i stopa, koji su uzeti iz arapske metrike (*ilmul-arud*), čijim se pravilima i okvirima naš prevodilac služio pri gradnji svojih stihova prevoda. No, on se pri tom dosta slobodno ponašao, pa bi se moglo reći, da je sam sebi uzeo ili izgradio metar, po uzoru arapskih metrova, ali se nije strogo pridržavao ni jednog poznatog metra od šesnaest klasičnih metara arapske metrike. Navedene stope su mu: *Failatun* (četiri puta), *failun* (jedamput), što izraženo znakovima za zatvorene i otvorene slogove izgleda ovako:

— ٠ — / — — ٠ — / — — ٠ — / — — ٠ — / — — ٠ — / — — ٠ — / — — ٠ —

To bi onda bio devetnaesterac, a takav metar, kao i navedene stope tako ponovljene, arapska metrika ne poznaje. Po svojoj kompoziciji pak, stihovi prevoda su očito izgrađeni po uzoru kompozicije originala. Metar, po kome je original spjevan, je el-besit. Stope ovog metra su: *mustef'ilun failun* (četiri puta). Zašto je prevodilac ili prepisivač uzeo gornje stope, a ne ove, prema kojima je izgrađen original, nije nam jasno, kad je po svom komponiranju prevod blizak originalu ili izvorniku. Prevodilac je, po svoj prilici, najprije sklopio svoje stihove u okvirima koji mu odgovaraju, a onda ih je

rastavio na slogove i od sebe dao potrebni broj stopa, kako bi našao i označio metar svojih stihova, koji su već skovani. Upravo kao kad bi čovjek odrezao struku platna, pa onda upotrijebio metar, da mu izmjeri dužinu i širinu.

Jezik, kojim se prevodilac služi, karakterističan je za ono vrijeme, u kome on radi. Tu ima dosta arhaizama, ali i turcizama i arabizama. Turske, a naročito arapske riječi (dosta puta one iz originala koje prevodi) upotrebljava, ne iz želje ili potrebe da njima izrazi neku misao, za koju ne nalazi svoju riječ, — nego samo s namjerom da ispuni, dovrši formu (metar) stiha, čiju je misao već izrazio našim riječima. Možda, je najbolji primjer, za to njegov stih odmah u početku prevoda:

“Krv i suze pomišane očnijem teku zenicama bi demī”

(bi demī, prijedlog i imenica, što znači: krvlju, a to je prevodilac već rekao svojim riječima; samo mu je ovdje ta arapska riječ iz originala trebala da njom izgradi metar stiha). Nekada opet takvom riječi postiže formu stiha i izraz određene misli i pojma. Mnogi stihovi su teško razumljivi, zbog arhaizama i stranih riječi. Za pojam musliman — muslimani, on skoro redovno upotrebljava izraze: turčin — turci, kako je to i bio u narodu opće uobičajen i usvojen naziv, a što zapravo svjedoči da pojam “turčin” nije u narodu uopće imao etničko, nego vjersko značenje.

Pada u oči podvostručavanje (jače izgovaranje) nekih konsonanata u mnogim našim riječima; upravo onako, kako se izgovaraju u arapskom jeziku konsonanti, iznad kojih se stavi znak *tešdid* $\u0646$. Taj isti znak ($\u0646$) štavlja prepisivač iznad nekih konsonanata u našim riječima, npr.

نَكْمًا	— nikkome,	nikom
نَاشًا	— našše,	naše
تَاقُو	— takko,	tako
مِسَاج	— missec,	mjesec
دُوشُو	— doššo,	došao
پُوشُو	— poššo,	pošao itd.

Sjećam se da se je tako govorilo u Istočnoj Bosni (okolina Rogatice) u narodu prije pedeset godina, a vjerovatno se i danas govori. Karakteristično da je vokal pred tešdidom, u rukopisu, kratak.

Narječje u prevodu je, uglavnom, ikavsko.

Prije početka prevoda prevodilac je dao uvod na našem jeziku, također u stihovima i u istom metru. Na početku uvoda on izražava zahvalnost Bogu na mnogim Njegovim blagodatima, što ih je podario ljudima. U te ubraja svaki naš udisaj i izdisaj zraka, što čini naše dihanje pomoću koga živimo. “Prohesabi” (izračunaj) — kaže on, koliko puta dahneš samo u jednom danu i jednoj noći, pa da vidiš koliki to čini broj blagodati.

Zatim kaže da se on moli samo Bogu, a drugom nikom, jer je On jedan, vječan i uvijek uzvišen. Bog je stvoritelj, a mi smo stvoreni. On nas je učinio da jesmo. Ovaj cijeli svijet nije postojao, i kroz kratko vrijeme neće ga opet biti, kao i nas.

Poslije veličanja Božjeg bića, on Mu se obraća molbom za pomoć, ili, kako on kaže, “pomoženje”, a od Muhameda želi zagovor (*šefa'at*) Sudnjeg dana. Bog je, kaže dalje, Muhameda učinio najvećim na ovom svijetu, pa mu i on, u znak poštovanja,

priziva Božji blagoslov (salavat), što muslimani uvijek treba da čine. Tako on preporučuje prizivanje Božjeg blagoslova i Muhamedovu rodu, društvu i svima onima koji slijede njegov put.

Mi smo ljudi, koji smo zaboravni, ne kajemo se, nego kažemo da smo mi nešto.

Na kraju uvoda kaže, da počinje ovu "Burdu" (naziv spjeva) Božjim imenom i imenom našeg Muhameda. Rad daje na "Bosanskom jeziku" da bi ga bilo lako čitati i da bi naš čitalac, razumijevajući značenje, osjećao zadovoljstvo i ushićenje. ("Ja jezikom bosnev.jem, neka im je lasno učit, veselo").

Vjerovatno da je tako i bilo za slušaoce i čitaoce ovog prevoda, u vrijeme njegova nastanka, prije više od stotinu godina. No, za savremenog čovjeka, čitanje ili slušanje ovog prevoda nije više ni "lasno" ni "veselo". Da bi ga čovjek našeg vremena mogao uopće razumjeti, treba da mu se ovaj prevod prevede na suvremeni jezik. Ako neko bude obrađivao i izdavao cijeli ovaj prevod, moraće i to učiniti.

Mi pak ovdje donosimo u cijelosti samo uvod i mali, početni dio prevoda, s kratkim tumačem arapskih i turskih izraza u njima:

Bogu šukkur¹⁾ i pofala, robovati Njemu valja bi nami
Nije kadar²⁾ od robova Bogu šukkur ko no biva niامي³⁾
Salte⁴⁾ jednom kad potegneš i iz sebe kad povrneš dihnuti
Noć i danak prohesabi⁵⁾ kad vidiš ti koliko bi niامي. ⁶⁾
Ja se Bogu mome molim, ne molim se ja drugome nikome,
Jer je jedan od vavijek do vavijek biće vazda golemi.
Bog je halik⁷⁾, mi smo mahluk,⁸⁾ mi ne bivši nas učini, bismo mi.
Nije ovi bio dun'ja,⁹⁾ do malo bit neće dun'ja, ko i mi.

TUMAČ RIJEČI U UVODU I DATOM PREVODU

1) šukkur	— zahvalnost na dobru, hvala
2) kadar	— u mogućnosti, moćan
3) niامي	— blagodati
4) salte (tur.)	— samo, tek
5) prohesabi	— izračunaj
6) 11, 15, 28, niامي	— blagodati
7) halik	— stvoritelj
8) mahluk	— stvoreni
9) dun'ja	— ovaj svijet

Nek je nama pomoženje od našega jakog Boga jednoga,
 Od Muhameda šefa'at¹⁰⁾ kad bude nam, načemo mi niami.¹¹⁾
 Bog Muhameda učini, na svitovim najviši bi od svega
 Ja donijeh nat salavat¹²⁾ vazda turcim donosit valja nami
 Ko je njemu bio tabi¹³⁾ u koga je virovanje njegovo
 Na Muhameda donosi ti salavat,¹⁴⁾ jer ćeš naći niami.¹⁵⁾
 Na njegov al¹⁶⁾ i na ashabe¹⁷⁾ donosit nami valja vavijek
 I na one koji su im uisali,¹⁸⁾ donosit valja nami
 Kako nam je na srdahcu ko no zerra¹⁹⁾ u sunahcu malka bi.

Mi smo insan,²⁰⁾ bismo nisjan,²¹⁾ nismo pišman,²²⁾ vet velimo da smo mi.

Mi molimo Boga našeg, i tako ti sveca našeg Mustafe,
 I tako ti Arša,²³⁾ Kjursa,²⁴⁾ pokloni nam grijehe naše Ti nami.

Ja imenom Boga moga počinanje Burde ove bi nami
 I našega Muhameda koji no je najhajirni²⁵⁾ keremi.²⁶⁾
 Ja jezikom bosnevijem,²⁷⁾ neka im je lasno učit veselo,
 Koji uče da mi reče duši misto da ufatim niami.²⁸⁾

Poslije gornjeg uvoda, prevodilac daje neposredno svoj prevod originala, navodeći po jedan stih istog, a ispod toga daje njegov doslovan prevod u dva stiha. U svom pokušaju doslovnog prevoda ne uspijeva uvijek, pa onda dosta slobodnim postupkom daje samo smisao teksta.

Da navedemo koji primjer i njegova prevoda:

E min tezekkuri džiranin bi Zi Selemi'...

"Je l' ti došo na hatoru²⁹⁾ naš Muhamed golem sahib³⁰⁾ Selemi³¹⁾

10) šefa'at	— zagovor
12) na't salavat	— blagoslov, počasna riječ blagoslova
13) tabi'	— sljedbenik
14) salavat	— blagoslov
16) al	— rod, rodbina
17) ashabi	— društvo
18) nisali	— slijedili ih
19) zerra	— trunka
20) insan	— čovjek, ljudi
21) nisjan	— zaborav, zaboravni
22) pišman (tur)	— pokajnik
23) Arš, Kjurs	— moć, vlast, carstvo (Božje), najveća stvorenja iznad nama poznatog Kosmosa
25) najhajirni	— najbolji
26) keremi	— plemenitost (po plemenitosti)
27) bosnevijem	— bosanskim
29) hator	— sjećanje, misao
30) sahib	— drug, prijatelj, stanovnik
31) Selem (Zi Selem)	— mjesto blizu Medine

Krvi suze pomišane očnijem teku zenicama, bi-demi“³²⁾

(A naš prevod, po njegovom uzoru, je:

Je li ti došao u sjećanje naš Muhamed, veliki stanovnik mjesta

Zi Selem kod Medine,

Pa ti zato teku krvave suze iz očiju?).

Em hebbetir-rihu min tilka’i Kjazimetin...

“Iz Mekke al puhnu vitar prve našeg na svitovim pofala

Crne noći ali sinu od Medine brda onog Idami? “³³⁾

(Ili je iz Mekke – zapravo iz Medine – puhnuo vjetar slave

našeg prvaka

Ili je mrkle noći sinula svjetlica iza onog brda Idam kod Medine?).

Na naslovnoj stranici rukopisa nalazi se kratka bilješka na arapskom jeziku, u kojoj je raniji vlasnik zabilježio svoje ime: “Vlasnik ove knjige Hromizade (Hromić) Salih Sidki, sin Ibrahim-efendije, Stočanin”.

SUMMARY

KASIDEI BURDEI BOSNEVI,

is a literal translation from Arabic language to Serbo-Croatian (Bosnian) of famous Kasida (ode) composed in praise of Mohammed. The original poem in Arabic language was composed by renowned Arabic poet Šerefuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Seid called El-Busiri, who lived and worked in Egypt (died in Alexandria in 1294 or according to some data in Kairo, 1296). His verse is full of deep and pure religious feeling and adorned with beautiful expressions. For this reason in early became widespread and accepted by all Islamic people (Arabs and Non-Arabs as well). The poem soon became an everybody's hymn of piety and of spiritual and moral renaissance. It was partly studied and interpreted in many of our religious schools (Medressas). There isn't any entire translation in Serbo-Croatian of mentioned Kasida except this one that was found (under the upper title) among the Oriental manuscripts in Gazi Husrevbey's Library (number 4563). There are not any available data about the author of this translation. According to some vague records, at the end of the manuscript, it is possible to say only that the translation dates from 1868. However it is possible, that there were other translations before that year. Judging by the same notes, it can be said, and in our point of view, the translator was a certain Halil, son of Ali from Stolac, whose biography is unfortunately unknown to us. The transcriber of

---

32) bi-demi

– krvlju

33) Idam

– brdo u okolini Medine

the poem did not sign himself. It is a fact, however that this translation was unknown till now, though it is a contribution of a native man to our cultural inheritance, and for this reason it is worth mentioning, at least in a shorter essay. The translator titled the translation: "Kasidei Burdei Bosnevi" i. e. Kasidei Burda in Bosnian language, as all Bosnian and Herzegovinian Muslim writers (and also people of Bosnia) always in the past called their language: "Bosnian". The translator uses Arabic alphabet adapted in a certain degree to Serbo-Croatian pronunciation. Consequently, this is also a contribution to the Alhamiado literature in our country. Language which is used by translator is a characteristic of that time. There are some beautiful old Slavonic expressions, but there are also some archaisms, Arabian and Turkish words. The introductory part was written in Serbo-Croatian verse. This introduction is presented and analysed in this article. Afterwards the translator gives his translation of original text, citing one verse followed by exact translations of two verses.

فَصِيدُهُ بَرْدُهُ بُوْسُنُوِي

وزن

فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بُوْعُ شُكْرَايِ يُوْفَا لَاسْرُوْبُوَايِ كَامُ دُوَا لَآيِ نَامُ
 نَبِيْ قَادِرَاوُدْ سُرْبُوَا بُوْعُ شُكْرُوْتُوْبُوَا يَنْعَمُ
 صَلَتْ يَدُ نَوْمٍ قَدْ بُوْتَفَاشَايِ اِرْسَابَا قَدْ بُوُوِيْرَاشَا دِيْهَشْتِي
 نُوْكُ اِدَانَا قُ بَرُوْحَسَايِ قَدْ وِدِيْشَطِي قَوْلِقُوِي يَنْعَمُ
 يَا سَ بُوْعُ وُ مَوْمٌ مَوْلِيْمُ نَامَا مَسَا يَادِرُوْعُوْمَا نِقْمَا
 يَا رِيْ يَادَانْ اُوْدُوْ وِيَا قُ دُوُوْ وِيَا قُ بِيْكُ وُزْدَاغُوْلَمُ
 بُوْعِيْ خَالِقِ مِسْمُ مَخْلُوْقِيْ نَبِيْوَشِيْ نَاسُ اُوْحِيْجِيْ بِيْسْمُ مِي
 نَبِيْ اُوْوِيْ نَبِيْ دُنْيَا دُوْمَلُوْبِتْ نَاكُ دُنْيَا قُرَا مِي

دوق فداي لولا يوسا اود دير وانا وترودم اديتم برصباح
اي اودا وم دا وچيا را و غوناك دوق پيواليو نغم

المحمد لله على الاتمام هذه
القصيدة البردة المشهورة
بعون الله الملك
الوقهاب

قصيدة بريدة تحسبني زيد بر علي استوي في اعني عنهما
الباري
لستة خمس وثمانين ومائتين والالف
في شهر صفر الحيفر